

LAUDATIO

În onoarea Domnului Profesor Dr. **Jean-Luc MARION**, Membru al Academiei Franceze, Universitatea Paris-Sorbonne (Paris IV), cu ocazia acordării titlului de *Doctor Honoris Causa* al Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași

5 octombrie 2013

www.uaic.ro

Laudatio

În onoarea

Domnului Profesor Dr. **Jean-Luc MARION**, Membru al Academiei Franceze, Universitatea Paris-Sorbonne (Paris IV)

Stimate Domnule Rector,

Stimate Domnule Președinte al Senatului,

Stimați membri ai Senatului,

Distinși invitați,

Există filosofi despre a căror operă se poate vorbi în absența oricărui indiciu biografic, pentru că opera lor este total ruptă de viață. Cazurile fericite sunt însă cele ale gânditorilor ale căror vieți sunt relevante pentru a le înțelege situarea, locul existențial și teoretic pe care îl ocupă și din care își desfășoară activitatea filosofică. Căci ei descoperă exercițiul filosofic nu ca o gimnastică abstractă a intelectului, ci ca un mod de a fi, ca un mijloc de a se înțelege pe sine și de a descoperi sensul ultim al lucrurilor. Un astfel de caz fericit este cel al filosofului și profesorului Jean-Luc Marion. Născut la Meudon, în Franța, în anul 1946, dl Marion a studiat la liceul Condorcet, sub îndrumarea lui Daniel Gallois și a cunoscutului heideggerian Jean Beaufret. Este vechi elev al École Normale Supérieure din Paris, între

anii 1967 și 1971, unde i-a avut profesori pe Louis Althusser și pe Jacques Derrida. Ca principali mentori i-a avut pe Ferdinand Alquié, Emmanuel Levinas, Etienne Gilson, Jean Daniélou, Hans Urs von Balthasar, iar orizontul său filosofic a fost marcat, în acea perioadă, de autori precum Nietzsche, Heidegger și Wittgenstein. Toate acestea profesorul Marion le mărturisește în Prefața la ediția în limba engleză a lucrării *Dieu sans l'Être (God without Being)*. Obține licența în Litere la Paris-Nanterre (în 1967) și în Filosofie la Sorbona (în 1968). În 1971 dobândește *agrégation* în Filosofie, după care este numit asistent al lui Ferdinand Alquié, apoi al lui Geneviève Rodis-Lewis, la Sorbona. Își susține doctoratul de *3e cycle* în 1974, apoi doctoratul de Stat în 1980, ambele asupra filosofiei lui Descartes. În 1981 devine profesor la Universitatea din Poitiers, în 1988 obține postul de profesor la Universitatea Paris X-Nanterre, pentru ca în 1995 să se întoarcă la Universitatea Paris-Sorbonne (Paris IV), unde rămâne profesor până în 2012, când devine profesor emerit. Aici este titularul catedrei de metafizică, anterior ocupată de Claude Bruaire și Emmanuel Levinas. Este director al Centrului de studii carteziene, redactor al ediției francofone a revistei *Communio* (1975-1985), director al colecției *Épiméthée*, fondată de Jean Hyppolite la Presses Universitaires de France (din 1981), și codirector al revistei *Les Études philosophiques* (împreună cu Vincent Carraud și Jean-François Courtine).

Carierea internațională a profesorului Marion este și ea una de excepție. A fost și este profesor la numeroase universități din întreaga lume: Universitatea catolică din Louvain, Universitatea "La Sapienza" din Roma, Universitatea din Torino, Universitatea din Washington, Universitatea din Dallas, Harvard Divinity School, Universitatea din Virginia, Universitatea Marquette, Institutul Catolic din Paris.

De asemenea, a fost profesor invitat la Universitatea din Laval (Québec), Universitatea Villanova, Boston College, Universitatea Princeton și Universitatea John Hopkins. Din 1994, predă constant și la Universitatea din Chicago.

Membru al Academiei Franceze (din data de 6 noiembrie 2008), Jean-Luc Marion a publicat peste 20 de cărți, care s-au bucurat și se bucură de o receptare strălucită, fiind traduse în numeroase limbi și apreciate la superlativ de mediile filosofice din întreaga lume. Premiile care i-au fost acordate de-a lungul timpului dovedesc și ele recunoașterea de care se bucură opera sa: premiul Charles Lambert al Academiei de Științe morale și politice, pentru lucrarea *Idolul și distanța* (1978); premiul Henri Desmarests al Academiei franceze, pentru lucrarea *Dumnezeu fără ființă* (1982); Marele premiu în filosofie al Academiei franceze, acordat pentru întreaga operă (1992); premiul Karl Jaspers al Universității și al orașului Heidelberg (2008). O importantă formă de recunoaștere constă în acordarea titlului de *doctor honoris causa* din partea mai multor universități: Universitatea din Utrecht (2006), Universitatea San-Martin din Buenos-Aires (2009), Haverford College, din Statele Unite ale Americii (2010), Universitatea Peter Pasmány din Budapesta (2011), Australian Catholic University din Melbourne (2013).

Opera profesorului Marion poate fi dată oricând ca exemplu pentru a înțelege modul în care, în interiorul tradiției filosofice occidentale, poate fi făcut saltul de la exegeza textelor clasice la filosofia propriu-zisă. Sunt puțini cei care reușesc un astfel de salt, căci el presupune un formidabil curaj intelectual și forța de a urma un drum extrem de îngust și anevoios. Exact acesta este traseul intelectual al profesorului Marion. Primii ani de activitate, incluzând

aici cercetările doctorale, sunt dedicați exegezei amănunțite a gândirii lui Descartes. Privind dinspre opera de maturitate către scrierile timpurii, le-am putea compara pe acestea din urmă cu prelegerile și seminarele de tinerețe ale lui Heidegger, în care filosoful german desțelenea terenul auster al fenomenologiei husserliene, cu intenția de a scoate la iveală limitele dar și posibilitățile acesteia, însă totodată analiza și interpreta fenomenologic operele filosofilor clasici, cu scopul de a descoperi noi posibilități ale gândirii, pe care scrierile lor le conțineau în stare de latență. Cu alte cuvinte, Heidegger practica o *Mitdenken*, o manieră de a gândi împreună cu autorii clasici, pentru a accede în cele din urmă la nespusul din gândirea lor. Lucrările timpurii ale lui Jean-Luc Marion, dedicate filosofiei lui Descartes, ne lasă exact aceeași impresie. Exercițiul exegetic extrem de riguros se însoțește aici cu intenția nemărturisită de a gândi împreună cu Descartes, de a pătrunde în interstițiile textelor, ideilor și argumentelor acestuia, pentru a identifica presuposițiile ultime pe care ele se întemeiază, continuitățile ideatice cu gândirea scolastică, dar și discontinuitățile care îl anunță pe Descartes ca figură primă a modernității. Printr-o analiză amănunțită a poziției lui Descartes privitoare la principii și cauze, adevăruri eterne și reguli ale metodei, știință universală și *ego cogito*, sunt puse în evidență principalele dispozitive ontologice și noetice care marchează trecerea de la scolastică la modernitate, cum ar fi: modurile în care ființarea este pusă de către *ego* pentru a fi cunoscută cu certitudine; puterea *ego*-ului de a vedea și starea lui de afectare; felurile de a înțelege că ceva este prim, jucând astfel rol de principiu; locul și funcțiile divinului în angrenajul metafizic cartesian, iar lista este mult mai lungă. Toate aceste probleme, orizonturi tematice și dispoziții ale

gândirii dau seama de inserția autorului în dezbaterile privitoare la caracterul onto-teologic al metafizicii occidentale, la manierele de a vorbi despre depășirea acesteia și de a descoperi noi posibilități ale gândirii, rămase în umbră sau pur și simplu uitate. De aceea, acest efort hermeneutic este în esență un efort fenomenologic, de scoatere din uitare a ceea ce a fost trecut în secundaritate ori a fost supus omisiunilor de tot felul. Am putea deci spune că, încă din scrierile exegetice dedicate filosofiei lui Descartes, profesorul Marion pune la lucru o tematică mai vastă, dar în același timp un interes de cunoaștere bine precizat, situate la intersecția discuțiilor de și despre fenomenologie, teologie și istoria metafizicii occidentale. Între scrierile timpurii *Sur l'ontologie grise de Descartes. Science cartésienne et savoir aristotélicien dans les Regulae* (1975), *Questions cartésiennes* (1981), *Sur la théologie blanche de Descartes* (1981), fără a uita de traducerea lucrării *Regulae ad Directionem Ingenii* (realizată în 1977) și de *Indexul* la aceeași lucrare (1976), se intercalează, deloc întâmplător, volumul *Idolul și distanța* (din 1977), în care este deja anunțată posibilitatea depășirii metafizicii tradiționale, privită ca onto-teologie, prin recursul la teologia apofatică, una care are ca principală miză conservarea distanței absolute a lui Dumnezeu în raport cu omul și cu lumea creată. La Descartes profesorul Marion revine și în alte volume: *Sur le prisme métaphysique de Descartes* (1986), *Questions cartésiennes II. L'ego et Dieu* (1996), *Sur la pensée passive de Descartes* (2013). Însă drumul propriu pe care și-l croiește în filosofie începe cu lucrarea *Dieu sans l'être* (1982) și se continuă cu numeroase lucrări bine cunoscute, publicate la mari edituri franceze, dintre care menționăm doar câteva: *Prolégomènes à la charité* (1986), *Réduction et donation. Recherches sur Husserl, Heidegger et la phénoménologie* (1989), *La Croisée du visible*

(1991), *Étant donné. Essai d'une phénoménologie de la donation* (1997), *De surcroît. Études sur les phénomènes saturés* (2001), *Le phénomène érotique* (2003), *Le Visible et le révélé* (2005), *Certitudes négatives* (2010), *Figures de phénoménologie. Husserl, Heidegger, Levinas, Henry, Derrida* (2013). La toate aceste cărți se adaugă o listă impresionantă de articole și conferințe susținute în întreaga lume. Unele din lucrările sale au fost deja traduse în limba română, oferind o și mai bună receptare a filosofiei sale: *Crucea vizibilului* (Deisis, 2000), *În plus* (Deisis, 2003), *Fenomenul erosului* (Deisis, 2004), *Vizibilul și revelatul* (Deisis, 2007), *Idolul și distanța* (Humanitas, 2007). Amploarea receptării acestei opere în România devine evidentă dacă ne gândim că în ultimii ani s-au susținut și sunt în pregătire numeroase lucrări de licență, disertații de masterat și teze doctorale care au în atenție filosofia lui Jean-Luc Marion.

Cei mai mulți comentatori identifică doi versanți ai gândirii sale: unul filosofic, mai precis fenomenologic, și altul teologic. Aceste două registre nu reprezintă doar contextele teoretice în care se desfășoară o activitate academică prestigioasă, ci trebuie privite în același timp ca două aspecte fundamentale ale existenței umane și ale gândirii. Ele se regăsesc împreună fără să poată fi confundate, și fără ca între temele abordate ori între nivelurile de analiză să existe o ruptură discursivă radicală. Între fenomenologie și teologie, dar și între istoria metafizicii și exegeza biblică sunt perfect trasate discontinuitățile experienței și ale gândirii, dar și continuitățile tematice sau interpretative. Tocmai din acest motiv lucrările profesorului Marion fac referire cu la fel de mare relevanță și fără nici o sincopă la autori extrem de diverși: Maxim Mărturisitorul, Dionisie Areopagitul, Ioan Damaschin, Grigorie din Nyssa, Rudolf Bultmann,

Henri de Lubac, Hans Urs von Balthasar, din sfera teologiei, dar și Descartes, Suarez, Spinoza, Kant, Nietzsche, Husserl, Heidegger, Levinas, Derrida, din sfera filosofiei.

Jean-Luc Marion nu se prezintă pe sine ca teolog, ci ca fenomenolog. Preferința pentru fenomenologie, ca univers conceptual și ideatic al oricărei analize filosofice, nu este deloc rodul întâmplării. Această opțiune este motivată de cel puțin două virtuți ale demersului fenomenologic: 1) este o metodă, o cale de a accede la fenomene, la ceea ce se arată în modul său de apariție și, totodată, o analiză formală cu pretenția de a lucra numai în baza evidențelor, motiv pentru care este aplicabilă, în principiu, oricărui fenomen; 2) terminologia clasică a fenomenologiei, mai ales cea husserliană și mai puțin cea heideggeriană, este una minimalistă, oarecum neutră, fiind ușor de adaptat la orice descriere și interpretare fenomenologică. Nu în ultimul rând, un argument de ordin istorico-filosofic care susține preferința pentru fenomenologie este acela că, în interiorul tradiției filosofice continentale, această orientare și-a demonstrat deja rezistența la proba timpului, dovedindu-se a fi mai mult decât o simplă modă culturală. Ea a preluat pur și simplu vechile mize și idealurile dintotdeauna ale filosofiei. În esență, textele lui Jean-Luc Marion reprezintă analize fenomenologice ale unor fenomene de un tip aparte, care sunt fie acele fenomene de care se ocupă teologia, precum liturghia, caritatea, iubirea, icoana și în principal revelația, fie fenomene oarecum asemănătoare celor menționate. Aceste fenomene speciale sunt numite „fenomene saturate”.

Deși Husserl înțelegea fenomenologia ca o știință lipsită de orice presupuziție, Jean-Luc Marion arată că aceasta lucrează, de fapt, cu câteva presupuziții, dintre care unele aparțin întregii tradiții

metafizice anterioare. 1) Ceea ce se dă (ceea ce apare), fenomenul, apare pentru un eu, deci în orizontul conștiinței. Putem astfel afirma că, pentru fenomenologie, nimic nu apare în absența eului. Iar astfel, arată Marion, eul – și structura intenționalității sale – reprezintă condiția de posibilitate a apariției lucrurilor. 2) Aici este deja implicată o altă presuposiție: nimic nu apare fără o condiție de posibilitate, fără o rațiune, fără un temei. Fenomenologia se întâlnește aici cu întreaga tradiție a metafizicii occidentale, principiul temeiului (al rațiunii suficiente) fiind adânc înscris în logica discursului metafizic.

Fenomenele speciale supuse analizei și descrierii fenomenologice sunt unele al căror sens nu poate fi dependent de eul constituent. Despre ele nu se poate spune că ar fi supuse unor condiții de posibilitate omenești. De exemplu, nu putem spune că divinul se revelează integral în orizontul și datorită vreunui act intențional al eului. Dacă am gândi altfel, atunci revelația ar fi degradată la statutul de simplă închipuire omenească. Fenomenele de acest tip apar cu un surplus, motiv pentru care pot fi numite *fenomene saturate*. Dacă eul nu mai este prim, înseamnă că și structura sa fundamentală, intenționalitatea, trebuie supusă unei revizuiri. Reducția fenomenologică va trebui să fie, și ea, mai radicală decât a fost concepută de către fenomenologia clasică: ea nu mai este o reducere la obiecte (precum la Husserl), și nici una la ființă (precum la Heidegger), ci o reducere la donația ca atare. Reducția este chemată acum să pună în evidență invizibilul, așadar, în mod paradoxal, să facă vizibil invizibilul, dar fără a-l denatura, fără a-l confunda cu ceva de ordinul vizibilului.

Jean-Luc Marion vorbește despre donație ca o nouă paradigmă fenomenologică, una care dă seama, în mod formal și unitar, de orice

fenomen. Căci nici un fenomen nu ar putea fi donat în absența donației ca atare. În alți termeni, condiția de posibilitate a vizibilului este invizibilul. Fenomenele saturate sunt cele care realizează donația pură. Din acest motiv, ele par a fi niște fenomene speciale doar dacă le privim dinspre modul de apariție al obiectelor comune. De fapt, însă, fenomenele saturate sunt modelele exemplare ale oricărei fenomenalizări, pentru că doar ele realizează donația pură.

Grație mutațiilor realizate în interiorul fenomenologiei este vizată și o depășire radicală a metafizicii occidentale, cu înțelesul ei de onto-teologie. Ultima ei formă istorică este metafizica modernă a subiectivității, care face din ego-ul constituent principiul întregii existențe și al cunoașterii. Tocmai această falsă supremație a eului este pusă în chestiune. După Jean-Luc Marion, subiectivitatea umană poate fi înțeleasă numai dacă asumăm ideea distanței dintre Dumnezeu și om (idee dezvoltată mai întâi în lucrarea *Idolul și distanța*). Căci, așa cum scria Hölderlin, „intimitatea relației dintre Dumnezeu și oameni crește pe măsura distanței dintre ei”. Așadar distanța trebuie conservată, nu trebuie „umplută” cu diverși idoli, forma ei cea mai adecvată fiind cea a imitației lui Dumnezeu. Astfel se întâmplă, bunăoară, în evenimentul liturgic al proslăvirii, în care eul se abandonează pe sine în favoarea lui Dumnezeu. Înțelegerea lui Dumnezeu nu poate avea loc pe cale conceptuală, ci numai prin credință, care implică actul iubirii, renunțarea la lumea vizibilă, trecerea către invizibil, precum și imitarea actului christic, singurul care a dat sens distanței divine. Astfel, individul devine persoană prin iubire și prin libertatea deciziei morale. O primă redefinire a subiectivității întâlnim în lucrarea *Reducție și donație*, unde subiectul apare ca *interpelat* (cel care trebuie să răspundă unui apel). Jean-Luc

Marion arată că apelul este anterior mie însumi, eul fiind astfel deposedat de forma sa nominativă (nu mai este nici transcendental, nici constituent). Acesta este un „subiect fără subiectivitate”, „mine-le”. Eu sunt de la început deja-interpelat, arată Marion; interpelarea este deci prealabilă oricărui subiect. Alt termen prin care este regândită subiectivitatea, în lucrarea *Fiind dat*, este cel de *adonat*: conștiința darului face imposibilă conceperea unui sine autarhic, care nu ar datora nimic nimănui și care s-ar constitui singur pe sine. În fapt, trebuie să ne supunem evenimentului darului ca unuia perfect contingent, despre care nu știm nimic. Aceasta este și noua structură a fenomenelor (numite „saturate”): ele nu sunt constituite de către ego, ci acesta se găsește în fața unor fenomene care se arată de la sine, devenind martorul lor. Eul se caracterizează astfel prin receptivitate și pasivitate, fiind constituit de către fenomen, care îl depășește în întregime, și nu invers. În loc de „eu gândesc” este mai adecvat să vorbim despre „eu simt”, „eu sunt afectat”. Asistăm astfel și la o depășire a intenționalității, în locul ei apărând surpriza, pura revendicare a unui răspuns. Însă, dincolo de mizele strict filosofice ale gândirii lui Jean-Luc Marion, trebuie observat caracterul ei profund umanist, afirmat prin efortul constant de a înțelege omul în întregul său și de a-i reda întreaga demnitate.

Pentru opera sa de excepție în domeniul filosofiei, pentru continuarea tradiției filosofice europene și pentru noutatea adusă în interiorul acesteia, pentru contribuția sa esențială la înțelegerea și analiza unor fenomene definitorii pentru ființa umană și pentru lumea contemporană, pentru preocuparea sa constantă privind deschiderea filosofiei față de teologie și a teologiei față de analiza filosofică, pentru

consecințele profund umaniste ale filosofiei sale, i se acordă titlul de *Doctor Honoris Causa* al Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași domnului **Jean-Luc Marion**, profesor la Universitatea Paris-Sorbonne (Paris IV) și membru al Academiei Franceze.

Comisia de elaborare a Laudatio:

Președintele comisiei:

Prof. univ. dr. **Vasile IȘAN**, Rectorul Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași

Membrii comisiei:

Prof. dr. **Constantin RUSU**, Președintele Senatului Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași;

Prof. dr. **Nicu GAVRILUȚĂ**, Decanul Facultății de Filosofie și Științe Social-Politice;

Prof. dr. **Gheorghe POPA**, Prorector al Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, Facultatea de Teologie Ortodoxă;

Prof. dr. **Ștefan AFLOROAEI**, Facultatea de Filosofie și Științe Social-Politice;

Prof. dr. **Anton ADĂMUȚ**, Prodecan al Facultății de Filosofie și Științe Social-Politice;

Prof. dr. **Petru BEJAN**, Directorul Departamentului de Filosofie, Facultatea de Filosofie și Științe Social-Politice;

Conf. Dr. **George BONDOR**, Facultatea de Filosofie și Științe Social-Politice, Președintele Comisiei de Cercetare a Senatului Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași

Iași, 5 octombrie 2013